

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ

О. В. Москаленко

*викладач кафедри психології і педагогіки
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», Київ, Україна
olgets@ukr.net*

Предметом дослідження є ціннісно-смилова сфера особистості як складноорганізована, багаторівнева структурна одиниця. В статті розкрито концептуальні положення визначення основних структурних компонентів ціннісно-смилової сфери особистості. Зміна соціальних умов певною мірою впливає на розвиток ціннісно-смилової сфери студентів, що проявляється у подальшому закріпленні існуючої ціннісної ієрархії особистості, переосмисленні, трансформуванні системи ціннісних орієнтацій або виступає як підґрунтя для руйнування старих і виникнення нових життєвих установок особистості. Особливості структури ціннісно-смилової сфери особистості є інформативними щодо ступеня моральності, духовності особистості, характеристик міжособистісної взаємодії з навколишнім середовищем, громадської позиції та рівня домагань. Проаналізовано та доведено доцільність включення кожного структурного компоненту в загальну теоретичну модель ціннісно-смилової сфери особистості. Кожен компонент даної структури може вивчатися як самостійно, так і комплексно, з метою діагностики особливостей світогляду особистості, а також виявлення і подальшої психологічної підтримки проблемних ситуацій, що пов'язані з визначенням цілей та напряму життєдіяльності особистості, життєвих пріоритетів та смислу життя.

Ключові слова: структурні компоненти ЦСС, спрямованість, цінності, ціннісні орієнтації, смисложиттєві орієнтації, самоактуалізація.

STRUCTURAL COMPONENTS OF VALUE-SENSE FIELD OF INDIVIDUAL

O. Moskalenko

*Teacher of Department of Psychology and Pedagogics
National Technical University of Ukraine
«Kiev Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine
olgets@ukr.net*

The subject of research is a value-sense field of individual as complexly multilevel structured unit. In the article the conceptual conditions of determining the definition of major structural components of the value-semantic sphere of the individual were described. Changing of social conditions in some way will affect on the growth of students value-semantic sphere which is shown in a further fixing of the existing individuals' hierarchy of values, rethinking and transformation of the system of values or is a prerequisite for the destruction of the old and appearance of new individuals' life directions. Features of the structure of the value-sense sphere of individual are informative concerning the degree of morality, personal spirituality, characteristics of interpersonal cooperation with the environment, social position and level of claim.

Feasibility of incorporating each substructure in the general model of the value-sense sphere was analyzed and demonstrated. Each component of this structure can be studied both independently and comprehensively on purpose to diagnose the features outlook, also problematic situations which related to the definition of goals and life directions of individual, life priorities and the meaning of life.

Keywords: theoretical structural model of VSF, direction, value, sense of life orientation, self-actualization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Індивідуальний світ особистості є унікальним мікрокосмом, зміст якого залежить від ряду внутрішніх та зовнішніх чинників. З метою вивчення сутності ціннісно-смилової сфери особистості студента технічного університету визначено структурні компоненти ціннісно-смилової

сфери особистості, що розглядаються як цілісна теоретична модель ціннісно-смыслової сфери, за допомогою якої можна виявити особливості та закономірності наявної формації.

Оцінка ціннісно-смыслової сфери особистості є багатогранною і містить значиму інформацію про ступінь моральності, духовності суб'єкта, характеристики міжособистісної взаємодії як в особистому так і в професійному житті, громадську позицію, особливості світогляду та рівень домагань даної особистості.

Структурна теоретична модель ціннісно-смыслової сфери особистості створена з метою діагностики особливостей світогляду особистості, для виявлення наявних проблем у визначенні життєвих пріоритетів та цілей особистості.

Питання цінностей є об'єктом досліджень таких науковців як К. Абульханова-Славська, М. І. Алексєєва, М. Й. Боришевський, Т. В. Дмитрієва, Н. І. Іванцев, С. Д. Максименко, І. П. Селезньова, А. В. Соколова, В. Турбан, І. А. Щербакова. Проблема функціонування когнітивної, мотиваційної, ціннісної сфери досліджувалась І. Д. Бех, М. Й. Боришевським, В. В. Давидовим, Ф. Ю. Василюком, Д. Б. Ельконіним, А. Маслоу, Р. Мейєм, Н. Ф. Каліной, З. С. Карпенко, В. А. Семиченко, Д. М. Узнадзе, В. М. Ямницьким. Здійснено спроби класифікації цінностей (В. Білські, Б. С. Братусь С. С. Бубнова О. Г. Дробницький Б. Х. Єрасов А. Маслоу Г. Олпорт, М. Рокіч, В. П. Тугаринов В. Франкл, Ш. Шварц) визначення динамічних компонентів ціннісно-смыслової сфери особистості (Т. А. Вілюжаніна), визначення особливостей ціннісних орієнтацій студентів гуманітарних напрямків (В. С. Вергунова, В. А. Волкова, І. С. Григорчук, Н. І. Іванцев, Н. П. Максимчук, А. А. Фурман, М. В. Шевчук).

Проблема структурної організації ціннісно-смыслової сфери особистості стає особливо актуальною під час реформації суспільно-політичного, економічного та освітнього життя, що безпосередньо впливає на світогляд та громадську позицію індивіда.

Мета статті – розглянути концепцію визначення основних структурних компонентів ціннісно-смыслової сфери особистості, що існують як цілісна модель ЦСС.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Ґрунтуючись на основних теоретичних положеннях про структуру особистості (Б. Г. Ананьєв, К. К. Платонов, О. М. Леонтьєв, В. Н. Мясіщев, С. Л. Рубінштейн, Д. М. Узнадзе, В. О. Ядов), в основу теоретичної структурної моделі ціннісно-смыслової сфери особистості покладено підхід В. О. Ядова. Дана концепція є актуальною для дослідження ціннісно-смыслової сфери особистості студентів, оскільки в ній враховуються психологічні особливості структури особистості і конкретно-соціальні умови, в яких певна особистість формується і розвивається.

Вплив нової соціальної ситуації, тобто період навчання особистості у вищому навчальному закладі, виразно проявляється в активному розвитку морально-ціннісних та естетичних почуттів, освоєнні нових соціальних ролей (економічні, професійні, громадянські, сімейні, побутові тощо); налаштуванні міжособистісних відносин; відбувається закріплення або реконструкція старих, а також формування нових схильностей та інтересів, визначення перспектив життя та смисложиттєвих орієнтацій особистості.

Існують варіанти, коли нова соціальна ситуація, в якій перебуває особистість з невизначеною або нестійкою системою цінностей, несприятливо впливає на подальший розвиток життєвих переконань особистості, в результаті чого відбувається абсолютна руйнація раніше встановлених ціннісних орієнтирів.

Отже, новий соціальний статус, нові ролі, атмосфера, умови життя значною мірою впливають на розвиток ціннісно-смыслової сфери студентів і створюють нові умови для подальшого закріплення існуючої ціннісної ієрархії особистості, для переосмислення, трансформування системи ціннісних орієнтацій або ж стають підґрунтям для руйнування старих і виникнення нових життєвих установок особистості.

В концепції особистості В. О. Ядова вищі диспозиції особистості здійснюють регуляцію загальної спрямованості соціальної поведінки, а нижчі, в свою чергу, поведінку в типових ситуаціях.

На вищому рівні диспозиційної структури особистості перебуває концепція життя (тобто система уявлень про смисл та перспективи особистого життя та принципи, якими людина керується в різноманітних життєвих ситуаціях) та система ціннісних орієнтацій людини, які детерміновані загальними соціальними умовами життя. Ціннісні орієнтації являють собою певні цінності, які виступають в ролі життєвих цілей особистості і є основним фактором регуляції та детермінації поведінки особистості В. О. Ядов стверджує, що «система ціннісних орієнтацій,

ідеологічна за своєю суттю, формується на основі вищих соціальних потреб особистості (потреби включені в дане соціальне середовище у широкому сенсі як інтерпретація загально-соціальних, соціально-класових умов діяльності) та відповідності способу життя, що надає можливість реалізації певних соціальних та індивідуальних цінностей» [7].

Внутрішню організацію ціннісних орієнтацій утворюють когнітивний (смысловий) компонент, емотивний (емоційно-оцінний) компонент і конативний (поведінковий, діяльнісний, вольовий) компонент.

Таким чином, когнітивний компонент ЦСС особистості студента складають смисложиттєві уявлення, ідеали, переконання, які визначають загальну спрямованість поведінки та діяльності особистості студента. Емотивний компонент ЦСС особистості складають емоційно-оціночні ставлення студентів по відношенню до себе, до групи, навчання тощо. Конативний компонент ЦСС особистості студента представлений системою вчинків та дій, спрямованість діяльності та поведінки в різних соціальних умовах. Названі компоненти ЦСС особистості взаємодіють між собою, є взаємозалежними і функціонують як єдине ціле.

Зазначені положення дають можливість включити в теоретичну модель ціннісно-смыслові сфери особистості спрямованість, як усталену систему найважливіших цільових програм особистості, що визначає смыслову єдність її поведінки. Спрямованість являє собою інтегральну психологічну характеристику системи суб'єктивних цінностей, ставлення до оточуючого світу, до себе та інших людей. Конкретизується спрямованість через сферу ціннісно-смыслових відносин і визначається вибором мотивів, прийомів та способів спілкування з іншими.

Найбільш доцільно розглядати проблему спрямованості в рамках концепції особистості Л. І. Божович [3], яка виділила такі види спрямованості як колективістська, ділова, особиста і змішана (або без явної спрямованості).

Таким чином, основні положення даної моделі полягають в тому, що сутність ціннісно-смыслові сфери особистості визначають по-перше, спрямованість особистості, по-друге особливості вищого рівня структури диспозицій особистості (які є взаємозалежними з спрямованістю особистості) і, по-третє, характеристики впливу зовнішніх факторів і, особливо, умов соціального середовища існування особистості.

Базуючись на вищезазначених теоретичних положеннях, з метою дослідження змісту та характеристики ціннісно-смыслові сфери особистості студента, автор припускає існування наступних компонентів моделі ЦСС особистості:

- *Спрямованість особистості*, що вказує вектор ціннісно-смыслові сфери особистості студента (переважаючий вид спрямованості), в залежності від умов, або дії певних чинників психологічного або соціального характеру, має властивість дещо змінюватися.

- *Ціннісні орієнтації особистості*. Дана компонента визначає домінування в особистості цінностей певного виду, а саме особистісні цінності, до яких відносяться відпочинок, здоров'я, матеріальне становище, насолода прекрасним тощо; цінності досягнень, а саме соціальний статус та керування людьми, визнання та повага; або ж суспільно-соціальні цінності, до них відносяться спілкування, допомога і милосердя, кохання, пізнання нового у світі тощо. Особистість, залежно від умов і впливу певних факторів, може певним чином коригувати власні ціннісні орієнтації, тобто вдосконалювати, розвивати ціннісно-смыслову сферу. На зміну напряму ціннісних орієнтацій особистості буде відповідно вказувати вектор ціннісно-смыслові сфери особистості, тобто зміщуватися в певному напрямку.

- *Смисложиттєві орієнтації особистості*. Дана компонента містить в собі кілька принципово значимих положень для дослідження змісту ЦСС особистості, а саме наявність в особистості життєвих цілей, міра задоволення особистості сутністю власної життєдіяльності та самореалізацією, наявність в особистості відчуття можливості обирати власну долю і керувати нею. Ступінь розвитку в особистості кожного з вищеназваних положень, вказує чіткість і визначеність смисложиттєвих орієнтацій особистості.

- *Самоактуалізація* є важливим показником змісту ціннісно-смыслові сфери особистості. Будучи показником розвитку особистістю свого потенціалу, реалізацією власних можливостей, ступінь самоактуалізації особистості та її напрямок дають можливість визначити особливості ЦСС особистості.

Схематично модель ціннісно-смыслові сфери особистості зображено на рис 1.

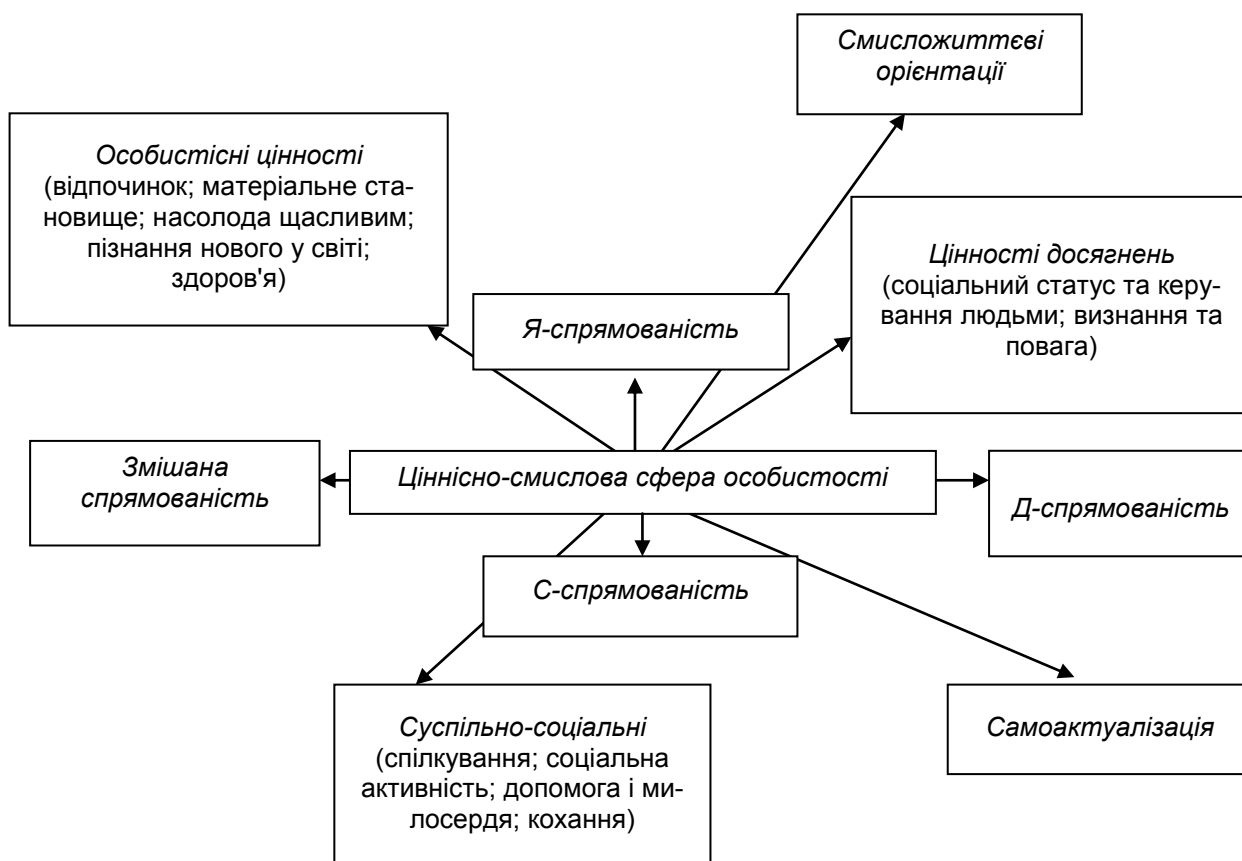

Рис. 1. Структурна модель ціннісно-смилової сфери особистості

Таким чином, комплексне дослідження кожного структурного компоненту моделі ціннісно-смилової сфери, дає можливість визначити певні особливості ціннісно-смилової сфери досліджуваної особистості. Вивчення змісту спрямованості особистості дає можливість визначити переважну орієнтацію думок та прагнень досліджуваного, оцінити та спрогнозувати поведінку людини в певній ситуації.

Визначення ціннісних орієнтацій дає змогу виявити індивідуальну і групову спрямованість на певні загальнолюдські цінності, цілі та засоби життєдіяльності, виявити міру їх значення для людини і загальну установку на певний тип поведінки.

Особливості ціннісних орієнтацій досліджуваної особистості також можна визначити через оцінювання особистості себе та інших, через вміння структурувати життєві ситуації, орієнтуватися і знаходити вихід із конфліктних ситуацій, через обрані лінії поведінки в екзистенційних і морально забарвлених ситуаціях, через вміння задавати і змінювати доміанти власної життєдіяльності.

Вивчення смисложиттєвих орієнтацій особистості несе в собі важливу інформацію про міру задоволення особистістю власним життям, оскільки смисл життя може виступати і як цінність для індивіда, і як зміст життя, що зумовлює вибір цінностей, якими керується індивід. Смисложиттєві орієнтації – є набором властивих тільки даній особистості цінностей і цілей, які вона вибрала як основоположні свого існування. Особливість потреби пошуку смислу полягає в унікальності її розуміння кожною людиною, отже неможливо визначити готові кліше найбільш успішних цілей існування, що створює труднощі їх вивчення та розвитку.

Дослідження доводять, що смисл життя, усі його аспекти безпосередньо пов'язані з цінностями особистості. Осмисленість в цілому пов'язана з креативністю, розвитком себе і з збереженням власної індивідуальності. Осмисленість процесу пов'язана з активними соціальними контактами, осмисленість результату з розвитком себе, а осмисленість майбутнього має зворотний зв'язок з високим матеріальним становищем. Усі аспекти сенсу життя і такі цінності як креативність, активні соціальні контакти, розвиток себе, досягнення, духовне задоволення і збереження власної індивідуальності мають прямий зв'язок між собою, тобто чим більше

осмисленість, тим більше виражені дані цінності. Зв'язок між загальною свідомістю, свідомістю майбутнього і власного престижу, високого матеріального становища зворотна, що говорить про те, що чим більше осмислена життя в цілому і майбутнє, тим менш важливі ці цінності.

Вивчення самоактуалізації особистості студента є важливою умовою глибокого вивчення ціннісно-сислової сфери особистості, оскільки самоактуалізована особистість живе у злагоді зі своєю сутністю. Самоактуалізація тісно пов'язана з ціннісними і смисложиттєвими орієнтаціями особистості. Саме у процесі самоактуалізації формується та усвідомлюється специфічна система ціннісних орієнтацій, що визначають характер змісту та засобів досягнення провідних життєвих цілей особистості і тому складають основу саморегуляції її соціальної поведінки.

Задоволення потреби в самореалізації приводить до розвитку. Самореалізація – це творче застосування своїх індивідуальних здібностей [1].

Ціннісні орієнтації є результатом вибіркового засвоєння індивідом суспільних цінностей як стимулів власної поведінки. Реалізація цінностей веде як до внутрішньоособистісної інтеграції шляхом самоприйняття та свідомого розв'язання конфліктів, так і до соціальної інтеграції через співробітництво та актуальну продуктивну діяльність. Наявність такої ціннісної системи є чинником специфічної організації особистістю власного соціального простору та соціально-психологічного часу, яка, у свою чергу, сприяє подальшому втіленню цих цінностей. Такі процеси стимулюють перебіг самоактуалізації і складають його сутність [2].

А. Маслоу сформулював характеристики, в яких розкривається самоактуалізація: 1) повне прийняття реальності й комфортне відношення до нього; 2) прийняття інших і себе; 3) професійна захопленість улюбленою справою, орієнтація на завдання, на справу; 4) автономність, незалежність від соціального середовища, самостійність думок; 5) здатність до розуміння інших людей, увага, доброзичливість до людей; 6) постійна новизна, свіжість оцінок, відкритість досвіду; 7) розрізнення мети й засобів, зла і добра; 8) спонтанність, природність поведінки; 9) гумор філософського плану; 10) саморозвиток, прояв здібностей, потенційних можливостей, творчість в роботі, любові, житті; 11) готовність до вирішення нових проблем, до усвідомлення проблем і труднощів, до усвідомлення свого досвіду, до справжнього розуміння своїх можливостей, до підвищення конгруентності [5].

Отже, лише самоактуалізовані люди досягають «вершинних», або «пікових», переживань по відношенню до світу, вони є найбільш здоровими, а вивчення цінностей таких людей може призвести до формування науково обґрунтованої універсальної етичної системи, яка включала б такі цінності, як істина, добро, краса, веселощі, справедливість і радість.

Важливою умовою успішної самоактуалізації особистості є її конгруентність, тобто відповідність переживань їх справжньому змісту.

Як відомо, захисні механізми, які застосовує особистість заважають адекватному усвідомленню власних проблем, тоді як подолання особистістю цих механізмів сприяє досягненню конгруентних переживань – переживань справжніх.

Як свідчить Є. Є. Вахромов, самоактуалізація і самореалізація є двома нерозривними сторонами одного процесу – процесу розвитку і зростання, результатом якого є людина, що максимально розкрила і використовує свій людський потенціал [4].

Таким чином, кожна компонента ціннісно-сислової сфери особистості відображає якісні характеристики ставлення особистості до суб'єктів, об'єктів та явищ навколишнього світу, а також до самого себе. Вони відображають внутрішній світ особистості, який неодмінно залежить від зовнішніх умов розвитку особистості.

Структурну модель ціннісно-сислової сфери особистості неможливо зобразити ієрархічно, оскільки кожен з елементів даної структури належить до вищого рівня організації. Кожна компонента даної структури взаємопов'язані, взаємозалежні і взаємоформуючі, в той же час особливості кожної компоненти залежить від зовнішніх умов, в яких дана особистість перебуває (рис. 2).

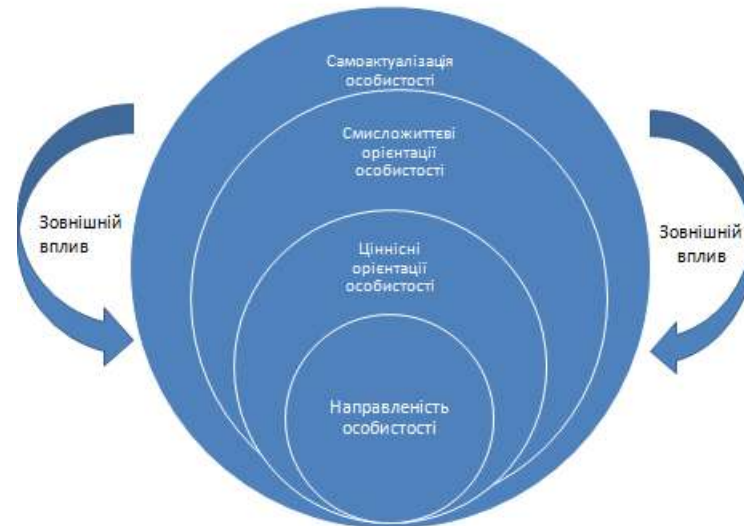

Рис. 2. Залежність змісту ціннісно-сислової сфери від умов зовнішнього середовища

Таким чином, для цілісного дослідження ціннісно-сислової сфери особистості необхідне глибоке дослідження кожного структурного компоненту. Результатом дослідження ціннісно-сислової сфери як структури, як показано на схемі є можливість прогнозу положення даної особистості у суспільстві, ставлення даної особистості до оточуючого світу суб'єктів та об'єктів, варіанти ставлення даної особистості до діяльності та особливості її поведінки; визначення міри самореалізації особистості, що безпосередньо впливає на ступінь комфортності психологічного самопочуття, а також наявність в особистості життєвих цілей та міру їх досягнення, що наповнює життя особистості смыслом.

На малюнку видно, що дана сфера певною мірою є залежною від особливостей зовнішнього середовища, в якому перебуває особистість, тому ми висуваємо припущення, що особистість має можливості розвитку ціннісно-сислової сфери, за умови спеціально створеного психологічного середовища, тобто в умовах соціально-психологічного тренінгу.

ВИСНОВКИ

Таким чином, положення щодо структурних компонентів ціннісно-сислової сфери особистості, в основі яких лежить диспозиційна теорія, дають можливість припускати існування таких елементів моделі ЦСС як спрямованість особистості, цінності та ціннісні орієнтації особистості, смисложиттєві орієнтації та самоактуалізація. Діагностичний інструментарій, що буде використовуватися для подальшого експериментального дослідження, підібраний відповідно до структурних компонентів теоретичної моделі ціннісно-сислової і сфери сприяє комплексному вивченню особливостей побудови та варіантів прояву даної структури в студентів технічного університету, особливостей світоглядної позиції особистості, допомагає визначити наявні проблеми у виборі життєвих цінностей та наявності смыслу в житті людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова К. А. Время личности и время жизни / К. А. Абульханова, Т. Н. Березина. – СПб. : Алтейя, 2001. – 304 с.
2. Балл Г. О. Особистісна свобода і гуманізація освіти / Г. О. Балл // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 1. – С. 3.
3. Балл Г. А. Концепция самоактуализации личности в гуманистической психологии / Г. А. Балл – К. : Донецк, 1993. – 32 с.
4. Божович Л. И. Проблемы формирования личности : избранные психологические труды / Л. И. Божович. – Воронеж : МОДЕК, 2001. – 352 с.
5. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості / М. Й. Боришевський // Цінності освіти і виховання. – К., 1997. – С. 21–25.
6. Братусь Б. С. К изучению смысловой сферы личности / Б. С. Братусь // Вести Моск. ун-та. Сер.14. Психология. – 1981. – № 2. – С. 46–55.

7. Вахромов Е. Е. Психологические концепции развития человека : теория самоактуализации / Е. Е. Вахромов. – М. : Международная педагогическая академия, 2001. – 350 с.
8. Донцов А. И. О ценностных факторах формирования личности / А. И. Донцов // Социально-психологические проблемы формирования личности и учебно-воспитательный процесс. – М. : Просвещение, 1975. – С. 130–140.
9. Жуланова И. В., Медведев А. М. Возрастно-психологические особенности современного студенчества / И. В. Жуланова, А. М. Медведев // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2006. – № 1. – С. 50–54.
10. Ключко В. Е., Галажинский Э. В. Самореализация личности : системный взгляд / В. Е. Ключко, Э. В. Галажинский // Томск : Изд-во Томского ун-та, 2000. – 154 с.
11. Козлова Н. В., Особенности личностного и профессионального становления студентов университета / Н. В. Козлова, О. Г. Берестнева, И. Л. Шелехов // Вестник ТГПУ. – 2009. – Вып. 9 (87). – С. 103–107.
12. Леонтьев Д. А. Духовность, саморегуляция и ценности / Д. А. Леонтьев // Гуманитарные проблемы современной психологии : Известия Таганрогского государственного радиотехнического университета. – 2005. – № 7. – С. 16–21.
13. Маслоу А. Самоактуализация // Психология личности. Тексты / А. Маслоу / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузыря. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1982. – С. 108–117.
14. Москаленко А. Т., Сержантов В. Ф. Смысл жизни и личность / А. Т. Москаленко, В. Ф. Сержантов. – Новосибирск : Наука, 1989. – 205 с.
15. Мясищев В. Н. Понятие личности в аспектах нормы и патологии / В. Н. Мясищев // Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб. : Питер, 2000. – С. 34–39.
16. Новиков В. В. Социальная психология : феномен и наука / В. В. Новиков. – М. : Изд-во ин-та психотерапии, 2003. – 344 с.
17. Пашукова Т. И. Психологические особенности консультирования молодежи, стремящейся к духовному развитию и психическому самосовершенствованию / Т. И. Пашукова // Актуальні проблеми психології : Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія / За ред. С. Д. Максименка, М. В. Павучі. – Київ-Ніжин, 2008. – Т. 10. – Вип. 6. – С. 28–31.
18. Соколова А. В., Щербакова И. О. Ценностные ориентации пост-советского гуманитарного студенчества / А. В. Соколова, И. О. Щербакова // Социс. – 2003. – № 9. – С. 64–68.
19. Старцев М. Ю. Ценностно-смысловая сфера личности как проблема психологии высшей школы / М. Ю. Старцев // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2009. – № 2. – С. 323–325.
20. Узнадзе Д. Н. Установка у человека. Проблема объективации / Д. Н. Узнадзе // Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб. : Питер, 2000. – С. 87–91.
21. Шеффер Д. Дети и подростки : психология развития / Д. Шеффер. – СПб. : Питер, 2003. – 285 с.
22. Ядов В. А. Социальная идентификация в кризисном обществе / В. А. Ядов // Социологический журнал. – 1994. – № 1. – С. 35–52.
23. Ядов В. А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности : Диспозиционная концепция / В. А. Ядов, А. А. Семенов, В. В. Водзинская и др. – М. : ЦСПИМ, 2013. – 376 с.
24. Яницкий М. С. Ценностные ориентации личности как динамическая система / М. С. Яницкий. – Кемерово : Кузбассвуиздат, 2000. – 204 с.

REFERENCES

1. Abul'khanova, K. A., Berezina, T. N. (2001) Vremia lichnosti i vremia zhizni. Sankt-Peterburg : Alteia.
2. Ball, G. O. (2001) Osobystisna svoboda i humanizacija osvity. Praktychna psykholohija ta social'na robota, 1, 3.
3. Ball, G. A. (1993) Kontseptsiiia samoaktualizatsii lichnosti v gumanisticheskoi psikhologii. Kiev : Donetsk.
4. Bozhovich, L. I. (2001) Problemy formirovaniia lichnosti : izbrannye psikhologicheskie trudy. Voronezh : MODEK.
5. Boryshevs'kyj, M. J. (1997) Duhovni cinnosti jak determinanta gromadjans'kogo vyhovannja osobystosti. Cinnosti osvity i vyhovannja. Kiev, 21–25.
6. Bratus', B. S. (1981) K izucheniiu smyslovoi sfery lichnosti. Vesti. Moskovskogo universitet, serija 14, Psikhologija, 2, 46–55.

7. Vakhromov, E. E. (2001) Psikhologicheskie kontseptsii razvitiia cheloveka : teoriia samoaktualizatsii. Moskva : Mezhdunarodnaia pedagogicheskaiia akademiia.
8. Dontsov, A. I. (1975) O tsennostnykh faktorakh formirovaniia lichnosti Sotsial'no-psikhologicheskie problemy formirovaniia lichnosti i uchebno-vospitatel'nyi protsess. Moskva, 130–140.
9. Zhulanova, I. V., Medvedev, A. M. (2006) Vozrastno-psikhologicheskie osobennosti sovremenного studenchestva. Izvestiia Volgogradskogo gosudarstvenного pedagogicheskogo universiteta, 1, 50–54.
10. Klochko, V. E., Galazhinskii, E. V. (2000) Samorealizatsiia lichnosti : sistemnyi vigliad. Tomsk : Izdatel'stvo Tomskogo un-ta.
11. Kozlova, N.V., Berestneva, O.G., Shelekhov, I.L.. (2009) Osobennosti lichnostnogo i professional'nogo stanovlennia studentov universiteta. Vestnik TGPU, 9 (87), 103–107.
12. Leont'ev, D.A. (2005) Dukhovnost', samoreguliat'siia i tsennosti. Gumanitarnye problemy sovremennoi psikhologii : Izvestiia Taganrogskogo gosudarstvenного radiotekhnicheskogo universiteta. 7, 16-21.
13. Maslou, A. (1982) Samoaktualizatsiia. Psikhologiiia lichnosti. Moskva : Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 108–117.
14. Moskalenko, A. T., Serzhantov, V. F. (1989) Smysl zhizni i lichnost'. Novosibirsk : Nauka.
15. Miasishchev, V. N. (2000) Poniatie lichnosti v aspektakh normy i patologii. Psikhologiiia lichnosti v trudakh otechestvennykh psikhologov. Sankt-Peterburg : Piter, 34–39.
16. Novikov, V. V. (2003) Sotsial'naia psikhologiiia : fenomen i nauka. Moskva : Izdatel'stvo instituta psikhoterapii.
17. Pashukova, T. I. (2008) Psikhologicheskie osobennosti konsul'tirovaniia molodezhi, stremiashcheisia k dukhovnomu razvitiuu i psikhicheskomu samosovershenstvovaniuu. Aktual'ni problemy psikhologii' : Psihologija navchannja. Genetychna psikhologija. Medychna psikhologija. Kyi'v-Nizhyn, T. 10, 6, 28–31.
18. Sokolova, A. V., Shcherbakova, I. O. (2003) Tsennostnye orientatsii post-sovetskogo gumanitarnogo studenchestva. Sotsis. 9.
19. Startsev, M.Iu. (2009) Tsennostno-smyslovaia sfera lichnosti kak problema psikhologiii vysshei shkoly. Aktual'nye problemy gumanitarnykh i estestvennykh nauk, 2, 323–325.
20. Uznadze, D. N. (2000) Ustanovka u cheloveka. Problema ob"ektivatsii. Psikhologiiia lichnosti v trudakh otechestvennykh psikhologov. Sankt-Peterburg : Piter, 87–91.
21. Sheffer, D. (2003) Deti i podrostki : psikhologiiia razvitiia. Sankt-Peterburg : Piter.
22. Iadov, V.A. (1994) Sotsial'naia identifikatsiia v krizisnom obshchestve. Sotsiologicheskii zhurnal, 1, 35–52.
23. Iadov, V. A., Semenov, A. A., Vodzinskaia, V. V (2013) Samoreguliat'siia i prognozirovanie sotsial'nogo povedeniia lichnosti : Dispozitsionnaia kontseptsiiia. Moskva : TsSPiM.
24. Ianitskii, M. S. (2000) Tsennostnye orientatsii lichnosti kak dinimicheskaiia sistema. Kemerovo : Kuzbassvuzizdat.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2013 р.